

1897 OSMANLI-YUNAN SAVAŞI İÇİN YENİ BELGE

Emekli Amiral : AFİF BÜYÜKTUĞRUL

Harp Akademisi Tarih Öğretmeni

Őimdiye kadar elimizde, 1897 Osmanlı-Yunan savaŐının deniz olaylarına iliŐkin, tek bir kaynak vardı : Bu savaŐtaki Osmanlı Donanması Komutanı MűŐir Amiral (Büyük Amiral) Hasan Rami'nin¹ yayınladığı hatırası. . . Bu kaynak da deniz olaylarının tarih üzerindeki etkisini ortaya koymaktan uzaktı. Çünkü hatıralar, tarihin yazılmasına hizmetten çok, yazarın kendisini kamuoyunda temize çıkarmak için yayınlanmıştı².

Halbuki 1897 Osmanlı-Yunan savaşının Osmanlı tarihinde önemli bir yer tutması gerekiyordu. Bir kez, Sultan Hamid II'nin istibdat dönemine rastlamıŐtı. Sonra, bu savaşın yanlış mütalea edilen sonuçları İkinci Meşrutiyet hükümetlerinin bile deniz politikalarını etkilemişti.

Böyle bir incelemenin savaştan hemen sonra yapılmaması Osmanlı Devleti için büyük bir talihsizlikti. Ne çare ki Haliç'te materyel ve denizci kültürü bakımından çürütölen Osmanlı Donanması³ hiç bir savaş görevi yapamazken kara kuvvetlerinin üç hafta içinde zafer sağlaması hükümdarın prestijini çoğalttığı için deniz savaŐındaki sorumluları araŐtırmak lüzumsuz sayılmıŐtı. Çünkü sorumlu araŐtırmak hükümdarın prestijini ters yönden etkileyebilirdi.

Önemli nokta donanmanın neden bu hale getirildiğini ve bu hale getirilmesinin Osmanlı tarihini ne Şekilde etkilediğini araŐtırılma lüzumu idi.

¹ Amiral Hasan Rami, kişisel çıkarları peşinde koŐmakta olmasından zamanın kamuoyu tarafından "Hasan Harami" olarak tanınmakta idi. İkinci MeŐrutiyetten sonra hem rütbesi geri alınmış hem de sürgüne yollanmıştı (Büyük Adamlar ansiklopedisi)

² Artin Asadoryan Basımevi, 1324 (1908).

³ Bursalı Mehmet Nihad : Larcher'den dilimize çevirdiği Cihan Harbinde Türk Harbi adlı kitabının ikinci cildine eklediği kişisel kanısı (Genelkurmay Başkanlığı yayını).

Deniz sorunlarına uzak olan kimseler bu savaşın deniz olaylarını, sadece, deniz subaylarını ilgilleyen bir konu olarak mütalea edebilirlerdi. Fakat yabancı askerî yazarlar, tarihi etkilemesinden ötürü, bu olayların politika adamları, generaller ve özellikle tarih otoriteleri tarafından araştırılmalarını çok önemli buluyorlardı. O kadar ki Amiral Giuseppe Fioravanzo “Devlet adamları deniz sorunlarına uzaksalar amiralların kudretli olması deniz savaşının kazanılmasına yetmez”⁴ diyecek; Amiral Mahan da “Deniz satvetinin birinci ögesi kamuoyu ve onu yönetenlerin deniz sorunlarına yakınlığıdır” diye yazacaktı⁵.

O zamanki donanmaya Kurmay Başkanı atanan Amiral Mehmet Raşid’in elimize yeni geçen “Yunan Muharebesi ve Hasan Rami Paşa” adlı el yazma notları⁶ bize konu üzerinde gerçeklere çok uygun bir inceleme yapmak imkânını verdi. Çünkü Amiral Mehmet Raşit çok değerli ve köklü bir Denizci ailesinden gelmekte idi: Büyük babası 1854 yılında Rusların Sinop’ta yaktığı Osmanlı filosunun komutanı idi. Kendisi Sinop’taki tutumundan ötürü eleştirilmişti amma; bu olaya ilişkin yabancılar şunları yazacaklardı: “Amiral Osman Osmanlı Donanmasının en kudretli amirali idi. Ne çare ki Sinop’a hareket ettirilmeden önce emrindeki bütün denizci personel alınıp, daha önce Batum’a hareket ettirilen filoya verilmiş ve Osman Paşa acemi erlerle yola çıkarılmıştı. Çıkan çok şiddetli fırtına bu erleri büsbütün perişan etmiş, gemilerin direklerini yıkmış ve böylece filo savaşa değil yanmaya hazırlanmıştı...⁷.

Amiral Osman’ın, İngiltere donanmasında yetişmiş oğlu, Amiral Ahmet Rahmi de donanmanın yetişken ve parlayan bir subayı olmuştu⁸.

Amiral Mehmet Raşit ve, Ertuğrul faciasında şehit olan, Amiral Osman, Amiral Ahmet Rahmi’nin iki oğlu idi. Bunlardan Mehmet

⁴ Amiral Giuseppe Fioravanzo: *İ Comandi Navali* (Milano siyasal bilgiler Enstitüsünün Yayını), 1936.

⁵ Amiral Mahan: *Influence of sea power upon History* (Dünyaca tanınmış bir kitaptır) 1890.

⁶ El yazması notlar Türk Tarih Kurumu kütüphanesindedir.

⁷ Amiral Adolphe Slaide: *Kırım Savaşı* (Genelkurmay Başkanlığı Yayını) (Bu amiral Osmanlı donanmasında danışman olarak çok uzun süre hizmet görmüştür).

⁸ Amiral Wood: *Hatıram* (Bu amiral da danışman olarak Osmanlı donanmasında vazife almıştır - hatırası dilimize belki de çevrilecektir; bir kopyası eski Askerî Temyiz reisi Amiral Fahri Çoker’de vardır).

Raşit İngiltere, Osman da Fransa Harp Akademilerinde okumuş ve donanmalarında staj yapmıştı. Bunlardan ilki Bahriye Mektebine (Deniz Harp Okulu) askerî terbiyeyi⁹, ikincisi de deniz kuvvetlerine kültürü sokmakla¹⁰ tanınmıştı.

Bundan ötürü Amiral Mehmet Raşit'in el yazması notlarını, konu üzerinde yapılacak inceleme ve araştırma için, kaynak olarak ele almak yerinde bir hareketti. İlk önce notları aynen sunmayı, sonradan da gerekli incelemeyi yapmayı yararlı mütalea ettik.

“YUNAN MUHAREBESİ VE HASAN RAMİ PAŞA”*

*Bana evza-ına şayestei gerdun kedır etmez
Teessür hasıl olmaz bahırde çirkâb bed budin*¹¹

Devletçe savaş hazırlığına başlanıldığı zaman Mes'udiye zırhlısı komutanlığına ek olarak İdareî Mahsusa (Denizyolları İdaresi) meclisi başkanlığında ve albay rütbesinde bulunuyordum.

1314 yılı Ramazan ayının onbeşinci ve 1312 yılı Şubat ayının beşinci çarşamba gecesi (18 Şubat 1897) Bahriye Nezaretinden bir emir aldım. Yunanistanla savaşın yakın olmasından ötürü komutanı bulduğum geminin hazırlığını tamamlamaya çaba harcamak için idareî mahsusadaki ödevimin Albay Tekirdağlı Ali Bey'e devredilmesini bildiriyordu.

Bu emre uyarak İdareî Mahsusa ile ilişki kestim; o günden başlayarak gemiye devama başladım.

Gemiye komutan yardımcısı olarak Galatalı Faik Bey atanmış ve dolaşan söylentiler çerçevesinde olmak üzere bazıları Hasan Rami Paşa'nın, bazıları da Faik Paşa'nın Donanma Genel Komutanı olarak gemiye atanacağından söz etmişlerdi. Fakat verilen emirlerin Hasan Rami Paşa kanaliyle bize gelmesine bakılırsa bu kişinin atanması ihtimale daha yakın görünüyordu.

Mes'udiye fırkateyni zırhlı gemilerin en yenisini teşkil ediyor ve en az kullanılmış olmasından ötürü de gerek tekne gerekse makinaca

⁹ Tarihçi Şükrü Bey'in ölümü dolayısıyla Tarihi Osmanî Mecmuası'nda yayınlanan yazı.

¹⁰ Süleyman Nutku: Ertuğrul Faciası.

* Metin bugünkü dile çevrilmiştir.

¹¹ Bana makbul olmayan araba keder vermez

Fena çirkefler denizlere etki vermez

seyir ve hareket bakımından bir onarıma ihtiyacı bulunmuyordu. Sadece sefer malzemesi ve savaş cephanesiyle subay ve eratının tamamlanması için uğraşılıyor; bir taraftan da gemi teçhiz ediliyordu.

Gemiye atanarak gönderilen subay ve eratın askerî liyakatından uzun uzadıye söz etmek istemem. Şu kadar diyebilirim ki bunların hepsi askerî terbiyeden yoksun ve ilmî ve fennî bilgisi olmayan istenmiyecek bir kitleden ibaretti.

Hiçbirisi alınan tedbirlere bir türlü ciddî bir bakışla bakmıyor; savaşın çıkacağına da ihtimal vermiyor ve verilen emirleri istemeye istemeye yapıyordu. Hele Kâğıthaneli İsmail Bey dedikleri ikinci komutan bu önemli ödevi yapmak için gerekli liyakat ve iktidardan tamamiyle yoksundu.

Gemiye teçhiz ve alınan tedbirler sırasında onu bir iş için kamarama çağırdımdı. Verilen emirleri aldıktan sonra boynunu büktü; bir sorun gibi yalvarır bir durum alarak çoluk çocuk sahibi olduğundan ve aile üyelerine bakacak bir yardımcısı olmadığından söz ederek İstanbul'da kalacak gemilerden bir tanesine atanmasını reca etti ve yalvardı. Bu kişi subay çevresinde en çalışkan, en faal bir subay olarak tanınmıştı. Böyle bir zamanda onun gösterdiği aciz ve meskenet diğer subayların mahiyetlerini anlamaya yarayacak bir delil olması itibarıyla yazmaya ve anlatmaya değecektir.

İşte bu ayar subaylarla koskoca bir zırhlı savaş gemisini muharebeye hazırlamakta insanın ne türlü zorluğa rastlaması gerekirse bunun bin kat üstünde yorgunluk ve uğraşmakla onbeş gün içinde iyice bir hazırlık yapabildik. Ramazanın dokuzuncu ve Şubatın yirmi ikinci günü idi ki İzmir vapurunun havuzdan çıkmasından sonra Mes'udiye'nin havuza sokulması emrolundu.

Haliç'te şiddetli bir lodos borası estiği halde yedekte ve binbir zorluk içinde gemiyi havuza soktum. Bundan sonra da dinlenmek için kamarama çekildim. Aziziye Komutanı Faik Bey'in geldiği haber verildi. Bu kişi kamarama girince Komutan Hasan Rami Paşa'dan aldığı emre göre gemiye komutan atanmış olduğunu bildirdi.

Ciddî olmaktan çok şakaya bağlamak istediğim bu olaya ilk önce güvenmek istemedim. Çünkü bana bir ödev verilmeksizin yerime başkasının gönderilmesi gibi lâyük olamayacağım bir işleme hedef olacak hareketimi hatırlamıyordum. Fakat dünyada her türlü işidilmemiş garip olayların sıralandığı tersane gibi bir dairede sadece

bunun gibi değil olmayacak bütün ihtimallere imkân verilmiş olduğunu da düşünerekten durumu fazla incelemeye lüzum görmeyerek gemiyi Faik Bey'e teslim ettikten sonra doğru evime geri geldim.

İnsanda Allahın tecellisi olan ve kalp denilen hisler denizi bazen öyle heyecanla coşuyor ki hiç bir insan onu anlatacak kudreti gösteremez.

Düşününüz:

Bütün varlığımla kalp ve vicdanımı Allahın hamd ve şükür kapısına bağlayarak ve Padişahın daima nail olduğumuz nimet ve lütuflarının kadir ve kıymetini bilerek Din yolunda önder olan Padişah'a hizmet etmek için en mutlu bir sıra demek olan böyle bir zamanda hem bu mutluluktan yoksunluk hem de devletin en güzide bir gemisinin komutanlığından ayrılmak gibi damga vurulmuş derecesinde kötü tanınmak hislerimin derinliğinde öyle cehennem ısı derecesinde üzüntü uyandırmıştı ki bunu burada anlatabilmem kalemin aciz akışına bağlıdır.

Evime geldiğim ertesi günü İstanbul'un bütün gazeteleri bahriyenin büyüklerinden Faik Bey'in Mes'udiye komutanlığına atandığını ilân etmekle aciz, meskenet ve liyakat eksikliğimi de bildirmiş oluyorlardı.

O gün bütün islâm âlemi sonsuz bereket ve ışık getirmiş olan şeker bayramından ötürü sevinirken biz, bütün ailece, keder ve üzüntü içinde idik.

Cuma selâmlığına gidebilmek için halktan utanıyordum.

Bütün İstanbul gazeteleri donanmanın hazırlığından, komisyonlar kurulduğundan söz ediyorlar, yazılar yazıyorlardı. Ben bunları okudukça akla uyar ya da uymaz bir neden olmadan gemiden çıkarılmaktan doğan beyin karışıklığı içinde yuvarlanıp duruyordum.

Ziyaretime gelen Faik Bey ve Rasim Bey gibi arkadaşlarımız yapılan değişikliğin daha büyük bir makama atanmamın başlangıcı olduğundan söz ederek bana teminat vermek istiyorlardı. Yakınlıklarının derecesi gibi bu makamın ne olabileceğini de tayin edemeyen bu kişilerin söyledikleri sözleri ilkel bir teselli olarak alıyordum.

Bayram tebriki vesilesiyle nazırın evine giden aileden biri, nazırın kızından, Mesudiye zırhlısından çıkarılmama ilişkin en sonunda bir bilgi getirdi; ki sonradan nezaret mektupçusu Halis Bey'den alınan bilgi de bunu doğruladı.

Çıkarılmam nedeni:

Şubatın on üçüncü perşembe günü cami altında¹² nazırın başkanlığında bir komisyon toplanır. Savaş gemilerinin hazırlığını çabuklaştırmaya ilişkin bazı konuşmalar yapıldıktan sonra bu gemilere atanacak komutanların seçilmesine ilişkin konuşmalara başlanır.

Birinci Tümene Hasan Rami ve Hayri; İkinci Tümene de Faik ve Çerkez Mehmet Paşaların atanmaları uygun bulunur¹³. Halbuki Çerkez Mehmet Paşa geçimsizliğinden söz ederek bu makamdan affedilmesini reca ettiği için¹⁴ nazır paşa benim atanmamı uygun bulduğunu anlatarak paşaların fikirlerini sorar. Şükrü Paşa benim atanmam fikrine katılır; Hasan Rami ve Faik Paşalar ise aksi kanıda olduklarını belli edecek tereddüt âlametleri gösterirler.

Nazır oy özgürlüğünde direnir; Paşaların gösterdiği tereddüt ve karşı koymaya rağmen mektupçu beyi çağırarak, konuşmaların sonunda, benim Çerkez Mehmet Paşa'nın yerine İkinci tümenin ikinci komutanlığına atanmama ilişkin arz tezkeresinin¹⁵ yazılmasını emreder. Birini kendisini Drake¹⁶ benzeten Faik, öteki de kendisini Nelson'a¹⁷ nun şöhretine lâyık gören Hasan Rami Paşalar, nazırın bu kararını duyunca, şeytan zekâlarını işletmeye başlayarak benim ilerlememe engel olacak tedbirlere başvurmaya başlarlar.

O gün Nazır Paşa öğle namazını kılmak üzere makamından ayrıldığı süre içinde yazı masasının üzerine bir ihbar mektubu bırakılır.

Bu mektupta benim, ötedenberi, Nazır Paşa'dan nefret eden ve ona karşı duran Arif Paşa ile arkadaşlık ve yakınlık kurarak Nazır'ın donanmayı mahv ve imha ettiğine; donanmanın savaşa ve muharebeye elverişli olmadığına ilişkin, Arif Paşa ile anlaşarak, Padişaha

¹² Cami altı eskiden Kasımpaşa'nın bir semti iken, sonradan, tersane içine alındığı için ve burada da Haliç Komodorluğu kurulduğu için, komodorluk binası, daima, Cami altı olarak alınmış ve Cumhuriyet döneminde tersanenin Denizyolları İdaresine devredilmesine kadar böyle kullanılmıştır.

¹³ Çerkez Mehmet Paşa rahmetli Rauf Orbay'ın babasıdır.

¹⁴ Donanmalar, kuruluşlarında, tümenlere bölünürler. Dört gemiden kurulu filonun adı tümendir. Tümenleri de ikişer takım teşkil eder. Filo komutanı aynı zamanda birinci takımın da komutanıdır. Donanma komutanı ise, aynı zamanda, birinci tümenin komutanıdır.

¹⁵ Arz tezkeresi Padişaha gönderilen teklif yazısıdır.

¹⁶ Amiral Drake, İspanya donanmasını yenen İngiliz amirali.

¹⁷ Ebuçır ve Trafalgar'da Fransız filolarını yakan İngiliz amirali.

bir lâyiha verdiğim anlatılıyor ve bu lâyihanın tarafımdan yazılmış ve verilmiş olduğunun da bütün gemi komutanları tarafından bilinmekte olduğu da ekleniyordu.

Nazır Paşa bu mektubu okuyunca, o zaman liman komutanlığında¹⁸ bulunan Hasan Rami Paşa'yı çağırarak bu garip bilgiyi ona anlatır.

Fesad ve mel'unluklar dolu o Hasan Rami kendisine yakışır bir mel'un tavrıyla benim ötedenberi Nazır aleyhinde bulunacak fırsatları kaçırmadığımı daha kimbilir ne gibi kelimelerle bildirdikten sonra böyle bir fikir taşıyan adamın donanma ile gönderilmesi keyfiyetinin basiret ve ihtiyata uygun düşmeyeceğinden söz eder ve benim komisyonlardan birine seçilerek Mesudiye'den çıkarılmaklığımı teklif eder. Nazır da hem bu teklifi uygun bularak gereğinin yapılmasını Hasan Rami Paşa'ya emreder hem de arz tezkeresinin ertelenmesi için mektupçuya haber yollar.

İşte Mesudiye'den çıkarılmamı gerektiren neden bundan ibaretti.

*Vesile Cev-i vuslat olduğum yare duyurmuşlar
Nifak etmişler ama manevî himmet buyurmuşlar¹⁹*

313 (1897) Mart ayının sekizinci (21 Mart) gününe kadar işsiz, güçsüz bir durumda evde kaldım. O vakte kadar ara sıra ziyaretime gelen yakınlarım Cami altında büyük bir komisyon kurularak burada hazır bulunan paşalardan Faik ve Hasan Rami Paşa ve adamlarının Nazır'ın gönül çekici fikirlerini onaylayarak gemilerin savaşa gidebilecek derecede mükemmel olduklarını doğrulayarak tutanakla bildirdiklerini ve Şükrü ve Arif Paşaların da muhalefette kaldıklarını söylemişlerdi.

Bana kalırsa donanmanın Yunan donanmasıyla muharebeye kifayet edecek derecede olup olmadığını incelemek için sorunun bir kaç bakımdan düşünülmesi gerekirdi:

Birincisi: Yunan donanmasının var olan kuvvetleri nedir ve bunların içinden kaç tanesi işe yarayabilecek gemilerden ibarettir?

İkincisi: Donanmanın kazan ve makinaları Yunan savaş gemilerinin den elverişli olanların seyir sür'ati ve sialarına mukabele edebilecek kadar gemilerin sür'at ve seferini temin edebilecek halde midir?

¹⁸ 1897 savaşıdan önce donanma komutanlık makamı var olmadığı için Liman Reisliği, nazırdan sonra, deniz kuvvetlerinin en büyük makamı idi.

¹⁹ Ulaşma isteğinin vesilesi olduğu yare duyurmuşlar
Uyuşmazlık istemişler ama himmet etmişler.

Üçüncüsü: Savaş gemilerinin silâhları Yunan gemilerinin toplarına karşı koyacak kuvvette midir? böyle bir kuvvetleri varsa hangi gemilerimizle bir birlik teşkil edilebilecektir?

Dördüncüsü: Subay ve erler mensup oldukları gemilerin silâh, tulumba, Dablebotum²⁰, makina, kazan ve torpilleriyle ünsiyet peyda ve bunların idare ve kullanılmasında tam bilgi hasıl etmeleri için ne gibi bir sür'atli tedbir almak gerekir?

Beşincisi: Amiral ve gemi komutanlarının gemileri idare ve filo halinde seyrettirecek iktidarları yeterli midir? değilse kimlerin değiştirilmesi lâzımdır. Ve bunların subay ve erleri harp usulü silâh ve mevkilere bölme ve dağıtmaya kudretleri var mıdır²¹?

Altıncısı: Gemilerin silâhlarına özel olarak verilecek cephane ve mermiler ne haldedir? Topçu kaptanları²² ve subayların bunları idare edecek, anlayacak, ayıracak liyakatleri yeterli midir?

Yedincisi: Gemilerin seyirler sırasında kömürleri biterse nereden ve hangi araçlarla kömür alacaklarına ve sefer malzemesinin yenilenmesi için merkez harekât ve kömür depoları gerekeceğinden bu yerlerin nerelerde seçilebileceğine dair bilgi,

Sekizincisi: Osmanlı ticaret gemilerinin korunması için ne gibi tedbirlere başvurulması gerekir?

Dokuzuncusu: Ganaim ve Harp kaçağı mahkemelerinin açılması için ne yapmak lâzımdır?

Onuncusu: Gece ve gündüz işaret defterlerinin gemiler arasında muntazam bir muhabere yapılmasını sağlayacak derecede olmamasına nazaran bu muhaberenin sağlanması için ne yapmak lâzımdır?

Kurulan komisyonlarda işte bu ve daha ayrıntılı olacak olan olayları düşünmek ve ona göre tutanaklar hazırlamak gerekirken, Padişaha bağlılıkla bağdaşamayacak şekilde, gemilerin savaşa hazır

²⁰ Dablebotum: Savaş gemilerinin iç kısımlarında düşmanın su altı silâhı isabetlerine karşı, teknenin batmamasını sağlayacak bölme tertibatı...

²¹ Savaş gemilerinde her subay ve erin, muharebede, muharebe nöbetinde, seyir nöbetinde, yangında, temizlikte bir yeri vardır. Bu bilgileri vermek üzere hazırlanan listelere modern adıyla "Role" denir. Role yapmak bir ihtisas işidir. İşte Amiral Mehmet Raşit de gemi komutanlarının bu roleyi yapıp yapamayacağını sormaktadır.

²² Topçu kaptanları savaş gemilerinin topçu personelini yetiştiren ve muharebelerde düşmana karşı yapılan topçu atışını idare eden subaydır.

یونان بحاری

و صدراعظم

بطا اوضاع نامائیه کردون کدر ویریز
تأثر حاصل اولز بحره جوطاب بر بودن

دولتمن خیزان حربه باشلانم زمام مسودیه فرضیه همی بونی
سوارکب انقیاد اداره مخصوصه مجلسی ریاسته ویرانی
رئیسده بولسوردم

۱۴۱۶ سنه ریاضیه سرفصله اوله شیخی و ۱۴۱۶ سنه
ساطله شیخی جارتیه کوسه حور نظاریه صلیبه سنه برانام
الدم مالی دولتم یونانیه حربه تقوی الملکم اوله شیخی
سوارکب بولسوردم سطله اکیال تجیزاته عزت انمله اوزره اداره
اوله ماموریتده برآله تفصیره معنی معنی دورایطس اولونه
عبارت ایدی

اشوارمه اصغر اداره بر اوله ایسک قطع ایدر اولکوندم
مالیهسار بقیه دوام انصارالدم
کلمه سواره معاون اوله رفه غلطه فائمه بد نسبه سطله و
کاشکه تجیزیه اولسوردم دورایطیه سابعابه جمله سنه اولسوردم

دیر صحرای حیره بطا بکم اربع ارشاد طریقه
 سه هجاء ذوسنه بوله الله ولی التوفیق
 مایه بوزنه عورته دبر قانیه زده عزیزه بحر یا طریقه و راع ایله
 صدقه ایتم اوزده بولناه او ضایه بکدم حذف
 مایل برنج فیله بر قلم سلطانیه ده ظه ایتم ایلمایع هوف
 مانع طده بولم وقوع بولده استقامت
 طوبیون تحریه نه حاضر بولنه اوزده مخصوصا ریحانه
 هدی کی جوانی ویردی
 ساعت اوزده یغیه کور بر آید
 راکه ورا عرا ایفان دیک بر بر صبر نه خروج اولده
 کور دیک اوزنده قلفان رنده اولده خار طیده نلا کورنه و کورنه زده
 قانیه و صد لاله رنه اوزنده بولناه طلقه عبوقه جفاریک
 بار شکر صبره عاسی ساعده عسایه که قلم بوزنه نیک تا اوقا
 رنه کتیه نعت و طبعه جفاریک استغاله ایدون کورنه هورنه
 و صلح حافظه سزا و غرضه نیک صبار ابره شویایه با غنچه زده

olduğu tasdik edilerek ve mühürlenerek –özellikle Hasan Rami Paşa'nın– sonradan iş başa düşünce bunun tam tersini iddiaya kalkışarak Bahriye idaresini bir keşmekeşe soktuklarına şüphe yoktur.

Martın sekizinci Cuma günü (21 Mart) sabahında yayınlanan İstanbul gazeteleri bir gün önce Tümamiral Hayri komutasında hareket eden torpito sitimbotlarının Çanakkale'ye gittiklerini yazdıktan sonra o gün de birinci filoyu teşkil eden ve Hasan Rami Paşa komutasında bulunan Hamidiye, Mesudiye, Osmaniye, Aziziye Firkateynlerinin saat sekiz sularında köprülerden çıkıp adı geçen yere gideceklerini ilân ettiklerinden İstanbul'un bütün halkı, heyecanlı sevinçler içinde köprülere koşuyorlardı. Saat sekize gelmişti.

Tersaneden bir kanun memuru (inzibat eri) gelerek beni görmek istediğini haber verdiler. Odama çağırttım. Selâm vererek Padişah sayesinde Tümamirallığa terfi ettiğimi bildirdi ve Nazır Paşa'nın tersanede beni beklemekte olduğunu söyledi.

*Ey eden perverdigârın berrü ihsanın ümit
Bu şigeste sineden ref'i melâl ettin mi hiç²³*

Bu haber bütün aile arasında anlatılması kabil olmayan bir şenlik havası yarattı. Ruhlardan neş'e fişkırıldı, gönüller sevinçle doldu. Teşekkür secdesine kapanarak Allaha şükür, Padişah'a dua ettik.

Kadıköyünden köprüye geldiğim zaman köprüler açılmış ve yukarda adları yazılı Padişah gemileri birer birer ve yüzbinlerce halkın, gemi mürettebatına katılarak, şefkatli ve içten gelen Padişahım çok yaşa duaları arasında yavaş yavaş dışarıya çıkıyorlardı.

Bahriye Nezaretinde Nazır dairesine gittiğim zaman Nazır Paşa'nın yanında Faik Paşa, Hacı Mustafa Paşa, Mektupçu Halis Bey vardı. Hepsi ayakta, gemilerin çıkışını seyrediyorlardı. Nazır'ın gözlerinden sevinç göz yaşları dökülüyordu.

Beni görünce iltifat edici bir tavır alarak Padişah sayesinde Tümamirallığa terfi ettirilerek donanmanın Kurmay Başkanlığına atandığımı bildirdikten sonra ertesi gün hareket edecek olan idarei mahsusanın şeref vapuruyla Sami Paşa Girid adası komutanlığına gideceğinden benim de bu vapurla Çanakkale'ye giderek donanmaya katılmamı emretti.

²³ Ey Allahın ihsanından ümit kesmeyen
Bir kırık kalp için üzüntüden kaçtın mı hiç

Padişah'tan gelen bu lûfa minnetle teşekkür ettikten sonra filikama binmek üzere Âsarıtevfik firkateynine uğradım. Orada rasgele olarak Arif Paşa ile de konuştum. Mesudiye'den çıkarılmaklığımı gerektiren entrika ve husumetlere karşı hakkımda Padişaha arzettiği sözler üzerine terfi ettiğimi ve iltifat gördüğümü söyledi. Ona da teşekkür ettikten sonra eve geldim ve ertesi Pazar günü hazırlanarak Bâbiâli dönüşü Allaha ısmarladık demek üzere Nazır Paşa'yı görmeye gidince yaverleriyle gönderdikleri emir gereğince hareketimi erteledim. Şeref vapuru o akşam Sami Paşa ile hareket etti.

Ertesi; yani Martın onununcu (23 Mart) Pazartesi günü Nazır Paşa beni yalısına çağırttı. Orhaniye, Hızırrahman ve Mansure gemilerinden kurulu ikinci tümen hazırlanmakta olduğundan bunların hazırlığının tamamlanmasından sonra onlarla Çanakkale'ye gitmek üzere şimdilik hareketimi geciktirmemi ve bunların hazırlanmalarına nezaret etmemi emretti.

Arif Paşa'nın verdiği bilgi, Nazır Paşa'nın ailesinden vasıtalı olarak elde edilen haberle doğrulanmıştı.

*El Hakku velâ Yûla aleyh*²⁴

Şimdi okuyucular Hasan Rami Paşa'nın bana olan düşmanlık nedenini bilmek isterler. Kimseye karşı bir düşmanlık eseri göstermediğim ve kimse için de fena fikirler beslemediğim için, karşılık olarak, tabiatıyla kimseden de fenalık beklemem. Bundan ötürü bu paşanın aleyhime olan kötü ve fena fikirlerini de gerçeğe bilmem.

Hasan Rami Paşa konuşurken bana daima sevgi ve memnunluk gösterir ve bütün hareket ve hallerimi beğenirdi. Fakat aldığı durumlarda öyle bir yapmacık görünürdü ki söylediği sözlerin yalan, lâf ve düşmanlık ifade ettiğini kendisi de ben de bilirdik.

Sanırım herkese karşı birdi; yani kalbi garez, dili ise dostluk dolu idi. Yalnız kendisinin kişisel çıkar yoluna rastlamayanlar düşmanlığından uzak kalırlardı.

1308 ilâ 1310 1/2 (1882 yılından 1884 yılı ortasına kadar) yıllarına kadar Mektebi Bahriye Nezaretinde²⁵ bulunduğum sırada oğlu Hüseyin sınıfta kalmış idi. O zaman, oldukça, köpek gibi havlayıcı

²⁴ Kimsenin hakkını kimsede bırakmam.

²⁵ O dönemde Bahriye Mektebi müdürüne (Deniz Harp Okulu Komutanına) Mektebi Bahriye Nazırı denirdi.

hakaretlerine hedef oldum. Sonra da ilişki düştükçe kin ve düşmanlığını göstermekten geri durmazdı.

Sonuç olarak; bana olan kin ve düşmanlığının nedenleri ne olursa olsun ötedenberi ve özellikle bu kez hain teşebbüsleri göz önüne alınca bu kez onun komutanı bulunduğu donanmaya terfi ederek kurmay başkanı olmamın onun, hakkımda, rezillere yakışacak muamelelerde bulunmak derecesinde durumlar almasına neden olacağı kesindi.

Nitekim sonraki olaylar da bunu gösterdi ve ispatladı²⁶. Nazırdan aldığım emir üzerine hergün havuzda bulunan Orhaniye firka-teynine gidiyor ve büyük bir kitleden kurulu amelenin yaptığı iş gü-rültüsü arasında inşaata nezaret ediyordum.

Nazır Paşa'nın bastonunun ucuyla güvertelere bir takım hayali hatlar çizmesi, başmimar Hüsnü Paşa'nın fennî maharetiyle bu görünmeyen hatlardan düsturlar ve hükümler çıkarması, en önemsi-zinden en önemlisine kadar yapılan işler, vazifesi olan olmayan bir subay kitlesinin yardım ve vatanseverlik hisleriyle, bütün Avrupa fen çevrelerini hayretlere sokacak bir sür'at ve kerametle ilerleyip duruyordu.

Gerçi bu inşaata nezaret etmek, aldığım emre göre, durumu idare etmek amacını taşıyordu ise de başmimar Hüsnü Paşa ve yardımcısı Albay Arif Bey'le top fabrikası memuru dedikleri bir subayın bu işleri tamamlamak için kullandıkları usul ve sisteme karışmak imkân dışında idi.

Ara sıra Camialtına giderek benimle gidecek gemilerin komutanlarını çağırıp, İstanbul'dan Çanakkale'ye kadar muntazam seyredelmek ve yüksek makamların isteklerine aykırı bir hale neden olmamak için, alınması gerekli tedbirler konusunda konuşmalar yapıyorduk.

Bu süre içinde Martın sekizinci (21 Mart) günü hareket eden Birinci Filonun Çanakkale'ye varışından sonra topları tecrübe amacıyla yapılan atış tecrübesi sonucunda Aziziye, Osmaniye ve başka gemilerin toplarının sakatlandığı ve komutan Hasan Rami Paşa'dan başlayarak küçük subaylara varıncaya kadar hepsinin imzalarını

²⁶ Hasan Rami Paşa, hatırasında, Mehmet Reşit Paşa'yı "Don Kişot" olarak tanıtmış ve bir çok askerî hatalarından söz etmiştir.

kapsamak üzere gemilerin bu halde muharebe ve döğüşmeye evlerişli olmadıklarına ve bundan ötürü de Çanakkale'den çıkmaya bile teşebbüs edemeyeceklerine ilişkin bir tutanak yapılarak padişaha sunulduğuna dair halkta bir dedikodu yayılmaya başlamış ve araştırma sonunda bunun doğru olduğu anlaşılmıştı²⁷.

Bir taraftan da benim terfi ettirilerek Donanma Kurmay Başkanlığına atanmamın Çanakkale'de derin bir çekememe ve rekabet hisleri uyandırdığı anlaşılıyordu. Garibi şu ki Hasan Rami'nin bu konuda kendisine taraflı kazanmak zorunluğunda olduğu ortada iken maiyetindeki gemi komutanlarının ve özellikle Hamidiye firkateyni komutanı Rasim Bey'in, yüreğindeki nifak hislerinin çoğalmasını bir türlü önleyemeyerek, haset ve gıbte kötülüğünde mahut Hasan Rami'ye kul olanların başlıcası olduğunu duymak üzüntüleri çoğaltmıştı. Rasim Bey'e ciddi bir arkadaşlık ve pek samimî bir dostluk gösterdim. Bunun en büyük örneği "Nev usul fenni harp"²⁸ adıyla yayınladığı kitaptır ki hiç bir satırında ilgi ve karışması olmamak şartıyla hepsi tarafımdan dilimize çevrilmiştir.

Sonuç olarak donanma kurmay başkanlığına atanmamın açık ve gizli kötü çevrelerde doğurduğu üzüntü ve ters anlamaya göya bir araç olmak üzere bir gün yayınlanan gazetelerin birinde Almanyalı Ferik Hofe Paşa'nın da²⁹ donanma kurmay başkanlığına atandığını büyük üzüntülerle okundu. Bu atanma, artık, benim kurmay başkanlığımın önemini de tabiatıyla düşürmüştü. 1313 yılı (1897) Nisanının yedinci Pazartesi (20 Nisan) gününe kadar Orhaniye, Hızırrahman, Mansure gemileriyle kruvazör adı altında hazırlanan Mekke, Medine, Hüdeyde ve bir de Mecidiye torpito sitimbotundan kurulu olan ikinci filonun hazırlanması son bulmuş ve ertesi salı günü köprülerin dışına çıkılıp Çanakkale'ye hareket edilmek üzere saraya gidilip Padişaha veda edilmesi Nazır tarafından emredilmişti.

"Hazırlanması son bulmuş" deyiminden bir savaş gemisinin muharebeye girişmek üzere ne kadar mükemmel hazırlanması gerekiyorsa o şekilde hazırlanmış anlamı çıkarılmamalıdır. Orhaniye firkateynin savaş teçizatı eksikliği o derecede dikkate şayandı ki

²⁷ Bu tutanak Hasan Rami Paşa'nın hatıralarında vardır.

²⁸ Yeni usulde savaş fenni demektir.

²⁹ Hofe Paşa Sultan Hamid II.'nin Yıldız Sarayında oturan yabancı deniz danışmanlarından bir amiraldır.

deniz kuvvetinin ne demek olduğunu bütün ayrıntılarıyla bilip deniz kuvvetleri gelişmesini ona göre hazırlayan bir devletin bunun gibi bir savaş gemisini muharebeye değil hattâ en adi bir karakol hizmetine bile göndereceği düşünülemezdi. Diğer techiz eksiklikleri bir tarafa geminin top ambarına³⁰ biri Krupp, öteki Armstrong cinsinden ibaret olmak üzere çeşitli toplar konmuş olmasından muharebede görülecek sakınca ve zararları dikkat nazarına alırsak, Allah vermesin geminin ilk ateşte yenileceğine şüphe etmemekliğimiz gerekiyordu. Bu olayları bir kez kaç Nazır'a anlattım. Yunan Donanmasına sayı bakımından üstün olduğumuzdan, malik olduğumuz hamiyet ve dirayet sayesinde sayılan sakıncalara meydan verilmeyeceğinden emin olduğunu söyleyerek işi iltifatlara boğarak atlattı. Geminin bu halde savaşa gidecek bir kuvvet ve intizamda olmadığına ilişkin bir rapor vermek, bu karışıklıkta, akla ve iradeye uygun bir hareket değildi. Çünkü korkaklık ve hamiyet azlığıyla suçlandırılacağıma şüphe yoktu. Özellikle yukarda belirttiğimiz komisyonlarda savaş kudretine karar verilen donanmanın büyük kısmı Çanakkale'ye gittiği halde benim Orhaniye'nin eksikliklerinden ve savaş kudreti noksanından söz ederek itirazlarda bulunmam sadakat şanına uygun bir hareket sayılamazdı. Bir taraftan Yunanlılar hiç bir zaman denizlerde ehliyet ve şecaatlerini ispatlamış bir kavim olmadıkları ve malik oldukları donanma topu topu Hydra ve Spazia adlarıyla iki geminin modası geçmiş bir şöhretten ibaret olduğu cihetle Padişah donanmasının subay ve eratını iyi bir eğitimden geçmiş ve var olan silâhlarını kullanmakta yetişmiş olması şartıyla Yunan donanmasının aşağısında bir derecede saymak doğru olamazdı. Bundan ötürü ataları ve ecdadiyle iftihar eden ve bütün dünyayı hayret içinde bırakan Osmanlılara özel mümtaz savaşçılığı göz önüne getirerek, Halifenin isteğine uygun olmak şartıyla, emirlere itaat ederek ve gemilerin şusundan busundan söz etmeksizin yola çıkmayı Padişaha karşı kulduğumun borcu saydım.

1313 yılı Nisanının sekizinci Salı günü saat 9.00 da köprülerin dışına çıkılıp Padişah'tan alınan iradeye uygun olarak Çanakkale'ye hareket edilmek üzere gemilere gerekli emirler verildi. Ben de saat 4.00 de evimden ayrılarak bağlılık arz ve veda etmek üzere sarayda

³⁰ Top ambarı, o zamanki gemilerde, topların monte edildiği güverteye denirdi. Bu güverte de asıl güvertenin altında idi.

başkâtip dairesine gittim. Padişah da Başkâtip kanaliyle iltifat ve ihsanlarıyla beni mükâfatlandırdı.

Başkâtip gemilerin köprülerden çıkıldıktan sonra izleyecekleri seyir hatlarına ait bazı emirleri ve Çanakkale'de Komutan Hasan Rami Paşa'ya verilmek üzere bir de şifre verdikten sonra "Hasan Rami Paşa'nın Çanakkaleye vardıktan sonra maiyetindeki yüzbaşı ve üsteğmenlere varıncaya kadar bir takım küçük rütbeli subayları mahremiyetine alarak donanmanın boğazdan çıkacak hal ve iktidarda olmadığına dair raporlar tanzim ettirmesi ve kendisiyle beraber bu raporları onlara da mühürletmesi ve Padişah'a göndermeye cesaret etmesi ve bu suretle İstanbul'dan hareket ederken verdiği teminata tamamiyle aksi hareket etmesinin Padişah tarafından esfle karşılandığının" komutana bildirilmesini emretti. Bir de Hasan Rami Paşa'nın Çanakkale'de kendisine prenslere özel bir teşrifat yaptırdığı Padişah tarafından duyulmuş olduğundan İkinci filonun Çanakkale'ye varışında bu komutana basit bir selâm resmi yapmakla yetinerek selâm topu atılmamasını irade ettiğini bildirir.

*Deneme harp içre bana kim ede irşadı tarik
Sen hemen düş yolo Allahü veliyüt tevfik³¹*

Saraydan sonra Bahriye Nezaretine gelerek Nazır'a da vedâ ettikten sonra sitim üzerinde bulunan Orhaniye'ye geldim. Hiç ümit etmediğim halde Birinci Filo ile Çanakkale'de olduğunu sandığım Almanyalı von Hofe Paşa'yı gemide buldum. Sorgum üzerine topların tecrübesinde hazır bulunmak üzere özellikle İstanbul'a geldiğini söyledi.

Saat 10.00 na yakın köprüler açıldı. Haliç'te bulunan savaş gemilerine işaret sancaklarıyla veda ederek birer birer köprülerden çıkıldı. Köprülerin üzerinde ve kalafat yeride olan ticaret gemilerinin güverte ve küpeşterlerinde kayık ve sandallarla deniz üzerinde bulunan halkın göklere yükselen Padişahım çok yaşa duaları kulaklara geldikçe kalplerimizden kederlerimizi arttıran vatan sevgisi coşuyor her duygu vatanın korunması için ölen şehitlere bağlanarak....

* * *

Amiral Mehmet Raşid'in 1897 Osmanlı-Yunan savaşına ilişkin notları burada sona ermektedir. Çünkü yazılarına devam etmeğe

³¹ Sıkıntıya düşünce bana kim yol gösterecek deme
Allah doğrunun yardımcısı olduğu için düş yola

imkân bulamamış ve 52 yaşında, duyduğu büyük üzüntülerin eseri, kalp hastalığından ebediyete intikal etmiştir. Fakat verdiği kısa bilgilerin de adı geçen savaşın tarihine büyük hizmetler sağlayacağı da kesindir.

Biz, araştırmalarımızı derinleştirerekten tarihimiz için gerekli sonuçları çıkarma amacıyla savaştan önceki, savaş sırasındaki ve savaştan sonraki durumları ayrı ayrı ele almak zorunluğunda bulunmaktayız.

Savaştan önce

Sultan Hamid II'nin büyük Osmanlı Donanmasını 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşından hemen sonra Haliç'e bağladığı bilinmektedir. Yalnız bu bağlayışın nedenlerine ilişkin bilgiler karanlıktadır. Şimdiye kadar yazılan ve söylenen nedenler şunlardır:

Sultan Hamid:

1. Sultan Aziz gibi kendisini de tahtından indirir korkusuyle;
2. Çarlık Rusyasına taviz vermek ve Osmanlı Devletini Rus tehlikesinden uzak tutmak düşüncesiyle;
3. Devletin dış borçlarını ödemek isteğiyle;
4. İngilizlerin, Navarin'deki Üçüncü Selim donanması gibi, bu donanmaya da suikast yapacakları endişesiyle donanmayı bağlamıştır.

Buna rağmen Sultan Hamid II'nin kamuoyuna donanma sever bir hükümdar görünmek çabasında bulunduğu bellidir: İngiltere ve Almanya'dan birer danışman amiral getirtmiştir. İngiliz danışmanın adı "Amiral Wood", Alman danışmanın adı da "Amiral von Hofe"dir³².

Fakat Sultan Hamid II Yıldız sarayında yer verdiği bu danışmanlara donanma ve deniz subaylarını göstermediği gibi donanma ve deniz subaylarına da onları göstermemiştir. Amiral Mehmet Raşid'in "savaştan önce Camialtında komisyonlar kuruldu; benim kamularım göre bu komisyonlarda şunlar konuşulmadı idi; donanma gemileri arasında gece gündüz muharebeyi sağlayacak kitaplar hazırlanmalı idi. . . ." diye şikâyetlerde bulunması bize bu kamıyı veriyordu. Çünkü, Osmanlı Donanmasıyla temasa gelseler ve ilişki kur-

³² Zamanın deniz salnameleri (Beşiktaş'ta deniz müzesi kütüphanesinde vardır).

salardı, deniz kuvvetlerinin kesin ihtiyacı olan, bu önemli maddeleri derhal hazırlarlardı³³. Nitekim Cumhuriyet döneminde donanmaya getirilen Alman danışmanları ilk olarak bunları hazırlamışlardı.

Sultan Hamid II döneminde Osmanlı Devletini tehdit eden tehlikelerin çoğu denizyoluyla gelmek eyleminde idi: Çarlık Rusya'nın Karadeniz boğazını almak istemesi; Yunanistan'ın Enosis politikası; İngiliz ve Fransızların Mısır ve Suriye'de emel beslemeleri ve İtalyanların Trablusgarb peşinde koşmaları gibi. . .

Şu halde donanmanın Osmanlı politikasında büyük bir yeri olması gerekiyordu. Devletin malî durumu zor olunca, şüphesiz, Sultan Aziz donanmasının tekmilini muhafaza etmek imkânsızdı. Esasen Sultan Aziz donanması, devletin malî gücü düşünülmeden ve hesapsız derecede mübalâgalı bir donanma idi: Çarlık Rusya ve Yunanistan donanmasının toplamından mübalâgalı şekilde üstün, İngiliz donanmasından da çok zayıf. . . . O zamanki Osmanlı Devletine lâzım olan donanma ise, sadece, Çarlık Rusya ve Yunanistan'ın saldırı politikasını önleyebilecek kadar bir kuvvetten ibaretti. Sultan Hamid II'nin de donanmanın bu kısımcı bir kısmını ayırması ve bu donanmaya açık deniz eğitimi yaptırması gerekiyordu.

Fakat Sultan Hamid II bütün bu tehlikeleri "kışkırtma politikası" ile atlatabileceğini düşünmüş ve durumu idare ederek kendisinden sonra gelecek hükümdarların karşılayabilecekleri durumlarla ilgilenmemiştir³⁴.

Osmanlı Deniz politikasındaki hareket noktası bu olunca donanma kolaylıkla ataletle sürüklenmiş; subayların gemilerde değil Kasımpaşa kahvelerinde ömür doldurması ön görülmüş; gemilere deniz askeri alınmamış ve verilmemiştir³⁵.

Bu hal donanma kifayetsizliği kadar komutanlar arasındaki anlaşmazlığın birinci nedeni olmalı idi. Nitekim Amiral Hasan Rami ve Mehmet Raşid'in hatıralarına göre donanma komutanı, donanmanın Çanakkale boğazından dışarı çıkamayacağına ilişkin raporu,

³³ Amiral Wood'un dilimize çevrilmemiş olan hatıralarında bu konu etrafında daha etraflı bilgi olması gerekir.

³⁴ İngiliz belgeleriyle Osmanlı Tarihi.

³⁵ Hasan Rami Paşa, hatırasında, askerlerin gemiye hareketten bir gece evvel verildiğini ve gemilerin köprülerden bir harp gemisi manzarasıyla çıkmadığını yazmaktadır.

Bahriye Nezaretine değil, doğrudan doğruya Padişah'a vermişti. Açıkça belli olduğu üzere böyle hareket etmekteki amacı da Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa'yı atlatıp Bahriye Nazırı olmaktı. Savaşta bile düşman bir tarafa bırakılmış; post kavgası devam ettirilmişti.

Sultan Hamid II'nin donanma yaptığını ve Çanakkale Müstahkem mevkiini hazırladığını iddialı şekilde yazanlar da yok değildi. Sayın Tarık Yılmaz Öztuna da bunlardan bir tanesi idi³⁶. Fakat onların iddia ettikleri Hamidiye, Mecidiye ve Drama kruvazörleri kendisinin gönül rızasıyla değil, yabancı baskılarla zoraki olarak ısmarlatılmıştı³⁷. Nitekim hükümdar donanma hizmetine girer girmez bu gemileri de diğerleri gibi bağlatmıştı. Diğer taraftan donanmasız bir Çanakkale tahkimatının değer taşımadığını yakın tarihin savaşları göstermişti.

Demek ki devlet politikasının deniz kuvvetine dayanmaması ve donanmanın hükümdar iradesiyle ataletle götürülmesi 1897 Osmanlı - Yunan savaşının deniz kısmındaki hareketsizliğin başlıca nedeni idi. Devleti idare edenlerin deniz konusunda bilgileri kısır olunca denizcilerin kudretli bir donanma ortaya çıkarmaları mümkün olamazdı³⁸. Savaşta zafer kazanmaya aday bir donanma, Haliç'te atalet içinde bağlı duran değil, barış zamanında savaşa hazır olarak denizlerde dolaşan ve politik manevreler yapan bir deniz kuvveti idi. Sultan Hamid böyle bir donanmayı denizlerde dolaştırırsaydı 1877-78 Osmanlı-Rus savaşına Rusların müttefiki olarak girmeye cesaret edemeyen Yunanistan³⁹ 1897 savaşını yapmaya da cesaret edemeyecek ve kahraman Türk ordusu, zafer kazansa da bu savaşın şehitlerini vermeyecekti.

³⁶ Tarık Yılmaz Öztuna: Türkiye Tarihi: Cilt XII.

³⁷ Teofanidis: Amiral Konduriotis yanında (Deniz Kuvvetleri yayını) (Bu kitapta şu bilgi vardır: Tehcirden sonra tehciye uğrayan ermeniler Amerika, İngiltere ve İtalya hükümetleri kanalıyla tazminat istedikleri zaman Osmanlı Hükümeti devletin bu kişilere muhatap olamayacağını beyan etmiş ve duruma şu hal çaresi bulunmuştur: Osmanlı Devleti üç büyük devlete, üzerlerine Ermenilere verilecek tazminatı da ekliyerek birer kruvazör ısmarlayacak; tazminat farkını Ermenilere bu hükümetler vereceklendir).

³⁸ Amiral Giuseppe Fioravanzo: I Comandi Navali (Milano Siyasal Bilgiler Enstitüsü Yayını).

³⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal: Osmanlı Tarihi Cilt VIII. (TÜRK TARİH KURUMU yayını).

Savaş içinde

Donanmanın materyelinden çok personeli önemli idi. Denizcilerin kültürden yoksun bırakılması, elbette, 1897 Osmanlı-Yunan savaşının deniz cephesini etkileyecekti. Denizci geleneklerine göre, savaş içinde yıpranan donanmalar bile, sırf memleketlerinin denizcilik geleneklerine hizmet etmek için, kuvvetten yana çok üstün olduğuna bakmadan düşmana saldırıyorlardı. Bunun, bizim deniz edebiyatına henüz girmemiş olan “Şeref muharebesi” idi.

Halbuki Donanma Komutanı Hasan Rami Paşa savaştan önce “Donanmam savaşa hazırdır” diye tutanak hazırladığı halde muharebe yapmak cesaretini gösterememiş; “Donanma Çanakkale’den dışarı çıkmaz” diye ikinci bir tutanak yollama yolunu tercih etmişti. Üstelik savaş cesaretini gösteren Amiral Mehmet Raşid’i de “Don Kışot” olarak niteleyecekti.

Deniz savaşlarında hareketleri hesap ve kitaba bağlamak şarttı; fakat bu hesap ve kitabın dışına çıkmasına rağmen zafer kazanmış komutanlar da az değildi. Büyük Amiral Barbaros, Turgut Reis, Kılıç Ali, Cezayirli Hasan Paşaların hareketleri buna en iyi örnek sayılırdı. Belki 1897 savaşında donanma kifayetsizdi; fakat denize çıkıp muharebe yapmaması denizciliğimiz için hayırlı olmamıştı. Üstelik hükümdar Kurmay Başkanlığına yabancı bir amiral vermekle denizcilik geleneğimizi büsbütün lekelemişti. Nihayet bu Kurmay Başkanı da Hasan Rami’nin yaptıklarından başkasını yapmamıştı.

Savaştan sonra

1897 Osmanlı-Yunan savaşında Ege adalarının Yunanlılar tarafından alınması gibi daha ağır bir olayın çıkmasını, kara kuvvetlerinin üç haftalık bir taarruz ile savaşı zafere ulaştırması önlemişti. Fakat böyle bir sonucun, savaşın çok kısa sürmesinden ötürü, alındığını kimse farkedememişti. Savaş uzasaydı, denizyollarının güvenliği sağlanamamış olan kara kuvvetleri beslenemeyecek ve zayıf kalacaktı. Nitekim Balkan Savaşı bundan ötürü kaybedilmişti.

1897 Savaşından Osmanlı Devleti ve Yunanistan ayrı ayrı ve birbirine çok zıd dersler çıkardılar; Osmanlı Devleti kara gücüne dayanırken Yunanistan deniz gücünü önde tutuyor ve kendilerine tarafı İstanbul Rumlarına “deniz üstünlüğü bizde oldukça er ya da geç İstanbul’u alacağız...” diyorlardı⁴⁰.

⁴⁰ Teofanidis: adı geçen eseri.

Osmanlı tarafındaki karacı etkiler ise İkinci Meşrutiyet sonrasında bile etkilemişti: Başlarında General Süreyya İlmen olan bir kısım yazarlar demiryol lehine ve donanma aleyhine yazılar yazmaya başlamış ve çok şiddetli bir polemik açmışlardı: “Demiryolu yapılıp kara kuvvetlerinin stratejik manevre gücü arttırılırsa her türlü savunma işi başarılı; donanma yapmaya hiç de lüzum yoktur...” diyorlardı⁴¹. Denizci yazarlar ise bunun tamamıyla aksini iddia etmekte idiler⁴². İşin önemli tarafı Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa'nın evvelâ demiryol lehine yazıyı yazdırdıktan sonra emir verip polemigi kesitmesi olmuştu⁴³. Fakat bu polemik Meclisi Mebusanı da etkileyecek ve Harbiye Nazırı bile donanma aleyhine konuşacaktı⁴⁴.

Buna rağmen millet çabasıyla büyük bir donanma ısmarlanacaktı amma; ısmarlamadaki gecikme Osmanlı Devleti'nin yakın tarih savaşlarına “donanmasız bir deniz imparatorluğu halinde girmesine” neden olacaktı.

Bu yanlış tutumun muhasebesini de Büyük Atamız ve zamanın ünlü askerî tarihçisi kara kurmay albayı Bursalı Nihad Bey şöyle yapmıştı:

Atatürk, tam da Çanakkale zaferini kazandığı için bütün milletin bayram yaptığı bir zamanda, 1915 yılında, Alman arkadaşına şunları söylemişti: “Boğazları kapayıp Çarlık Rusyasını çömeye hükümlü ettim. Ne çareki aynı akibet bizi de bekliyor. Çünkü karşımızda İngiliz ordusuna stratejik manevre yapmak imkânını hazırlayan bir İngiliz donanması var; bizim de bu düşmanı durduracak bir deniz kuvvetimiz yok...”⁴⁵.

Bursalı Nihad Bey'in kanısı ise şu idi: “Çanakkale'de şehit verdiğimiz 300 bin vatan evlâdını yetiştirmek için milletin harcadığı paralarla, daha önce, bir donanma yapsaydık ne Çanakkale savaşları olur ne de bu şehitleri verirdik...”⁴⁶.

⁴¹ Mecmuai Askeriye koleksiyonu (Harbiye'deki Askerî Müze kitaplığında var).

⁴² Risalei Mevkutei Bahriye koleksiyonu (Beşiktaş'daki Deniz Müzesinde var).

⁴³ Emekli Deniz Albay Ali Haydar'ın lutfettiği bilgi.

⁴⁴ Meclisi Mebusan 1327 yılı deniz bütçesi müzakere tutanakları.

⁴⁵ Lord Kinross: Atatürk - Bir milletin yeniden doğuşu.

⁴⁶ Mehmet Nihad Bey'in Larçerden dilimize çevirdiği “Büyük Harpte Türk Harbi” adlı kitabının ikinci cildindeki Çanakkale muharebeleri kısmına eklediği kişisel kanısı (Genelkurmay Başkanlığı yayını)

